

СРЕДНО УЧИЛИЩЕ „ХРИСТО БОТЕВ” - ГРАД КАРНОБАТ

ул. „Христо Ботев” 9, град Карнобат, община Карнобат, област Бургас телефон/факс: ++35955922963, e-mail: sou_botev_kt@abv.bg

**УТВЪРЖДАВАМ:
ИВАН СТОЯНОВ
ДИРЕКТОР**

**УЧИЛИЩЕН МЕХАНИЗЪМ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА УЧИЛИЩНИЯ ТОРМОЗ
МЕЖДУ ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ В СУ „ХРИСТО БОТЕВ“ – ГРАД КАРНОБАТ
ПРЕЗ УЧЕБНАТА 2018 – 2019 ГОДИНА**

Училищният механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в СУ „Христо Ботев“ – град Карнобат е разработен в съответствие с утвърдения със Заповед № РД 09 1871 от 18.12.2015 г. на Министъра на образованието и науката Механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в училище, утвърден със Заповед № 1589 /17.11.18 на директора на СУ „Христо Ботев“ – град Карнобат.

1883

СРЕДНО УЧИЛИЩЕ „ХРИСТО БОТЕВ” - ГРАД КАРНОБАТ

ул. „Христо Ботев” 9, град Карнобат, община Карнобат, област Бургас телефон/факс: ++35955922963, e-mail: sou_botov_kt@abv.bg

УЧИЛИЩЕН МЕХАНИЗЪМ

ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА

МЕЖДУ ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ В СУ „ХРИСТО БОТЕВ“ – ГРАД КАРНОБАТ

ПРЕЗ УЧЕБНАТА 2018 – 2019 ГОДИНА

➤ **Общи положения**

Въвеждането в СУ „Христо Ботев“, град Карнобат на училищен механизъм за противодействие на тормоза между децата и учениците в училище се налага от разбирането на колегията в училището, че реален напредък за справяне с насилието може да бъде постигнат само в резултат на прилагането на последователна и целенасочена политика, която се споделя и следва от цялата училищна общност и да се подкрепя от всички отговорни институции. Подобна политика е необходимо да включва мерки и дейности за превенция и намеса, както и разписани механизми и отговорности за действие в ситуации на насилие.

Сформирания със Заповед № 13 от 15.09.2017 година на директора на СУ „Христо Ботев“, град Карнобат координационен съвет е с ясни функции и делегирани отговорности. Отговаря за планиране, проследяване и координиране на усилията за противодействие на училищния тормоз и проявите на насилие между децата и учениците в училище. Училищната политика се реализира на равнище училище и на равнище клас, като на всяко от тези равнища се осъществяват дейности по превенция и интервенция.

- **Превенцията** на насилието и тормоза чрез комплекс от мерки, които най-общо имат за цел ограничаване и/или елиминиране на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилие и тормоз. Комплексът от превантивни мерки трябва да обхваща всички възможни аспекти и форми на тормоза, да насочва вниманието върху участието на всички групи и да се планира на три нива - класна, училище, общност. При създаването на защитна мрежа е необходимо да се поставят ясни граници, да се изградят ценности, правила и процедури, които не допускат прояви на насилие и тормоз във взаимоотношенията в училище.

- **Интервенцията** включва действия и мерки, които целят спиране и разрешаване на вече възникнала ситуация на тормоз, като се отчитат индивидуалните потребности на всяко дете, въввлечено пряко или косвено в ситуацията и се прилага принципа на най-добрия интерес на детето. Това е отговора на училището при възникнали ситуации на тормоз.

➤ **Принципи и ценности**

Важен принцип при изграждане на училищна политика за противодействие на тормоза в СУ „Христо Ботев“, град Карнобат е прилагането на цялостен училищен подход, полагане на координирани и последователни усилия от педагогическия и непедагогическия персонал за предотвратяване на проявите на насилие и тормоз и създаване на защитена и по-сигурна училищна среда. Това налага поставянето на ясни граници, формирането на ценности, създаването на правила и процедури, които не допускат прояви на насилие и тормоз в училище.

Училищната общност в СУ „Христо Ботев“ – град Карнобат се обединява около идеята, че психичното здраве и развитие на децата и юношите в системата на средното образование е обща отговорност и сътрудничеството на всички нива чрез прилагането на превантивни мерки е адекватният отговор и партньорство за противодействие на насилието и тормоза между децата и учениците в училище.

Основният принцип е да се защитават и да се отстояват човешките права на всички нива и да се проявява междуетническа, социална и междуполова толерантност от цялата училищна общност – учители, ученици и родители.

➤ **Основни цели**

- Да се разработят и да се прилагат превантивни мерки за предотвратяване на проявите на насилие и тормоз в училище.
- ✓ да се работи за увеличаване на компетентността на учителите, учениците и техните родители за същността и последствията от проявите на насилие и тормоз;
 - ✓ да се повиши чувствителността на училищната общност към проявите на насилие и тормоз, като се създаде атмосфера на доверие, разбиране и търпимост, в която учениците свободно да говорят по темата, да търсят помощ, да разпознават признаците на подобно поведение и активно да се включат в инициативите за противодействието му.
- Да се разработи процедура за интервенция и начин на действие при сигнал за дете, жертва или в риск от насилие.
 - ✓ да се постигне сътрудничество в общността – семейството, местната власт, специализираните служби;
 - ✓ да се синхронизират действията на педагогическия и непедагогическия колектив в СУ „Христо Ботев“, град Карнобат, чрез създаването на единна процедура с ясни предписания за действие при привеждане в употреба и използване на настоящия механизъм в практиката.

➤ **Задачи**

- ✓ Да се дефинират елементите на училищната компетентност, чрез сформирание на координационен съвет за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с насилието и тормоза в училище.
- ✓ Да се изследват нагласите и да се изготви оценка за естеството на взаимоотношенията между децата и учениците на междуличностно и групово ниво.
 - ✓ Да се прилага алгоритъм за оценка на агресивното поведение и процедура от единни и съгласувани стъпки за действие срещу проявите на насилие и тормоз.
 - ✓ Да се разработят и въведат превантивни мерки и инициативи за предотвратяване и противодействие на насилието и тормоза в училище на нива клас, училище, общност.
 - ✓ Да се провеждат инициативи за възприемане, разбиране и оценка на нивото на училищен тормоз, за да се проявява отношение, което е адекватно на възникналата ситуация.
 - ✓ Да се координират съвместни инициативи с външни структури, ангажирани с проблемите на училището (обществения съвет към училище, общински органи и др.)

➤ **Мерки за превенция и интервенция в ситуации на дете жертва или в риск от насилие**

- ✓ Да се изготви табло с информационни материали и състава на координационния съвет.
- ✓ Да се запознаят учениците, родителите, педагогическия и непедагогическия персонал в училището със същността на насилието и тормоза, проявите и участниците в процеса, както и компетентните органи, които трябва да се уведомят при съмнение за насилие или наличие на такава.

✓ Да се запознаят педагогическите специалисти и непдагогическия състав в СУ „Христо Ботев“ – град Карнобат с настоящия училищен механизъм за противодействие на насилието и тормоза между децата и учениците в училище и процедурите за подаване и регистриране на сигнал за насилие и тормоз на територията на училището.

✓ Да се въведе дневник за регистриране на получени сигнали и възникнали случаи на насилие и тормоз между децата и учениците в училище според класификацията на формите на тормоз и предприемане на съответните действия.

✓ Да се извърши оценка на риска от насилие и тормоз в СУ „Христо Ботев“ – град Карнобат, чрез стандартизирани въпросници учителите, учениците и техните родители.

✓ Да се анализират резултатите от анкетата, като се имат предвид проявите на насилие и тормоз в училище и наличните правила и решения за справяне с него – честота, форми, резултати и последствия.

✓ Да се разработи и прилага процедура за реагиране в ситуации на тормоз между децата и учениците в училище.

✓ Да се разработи и прилага процедура за кризисна интервенция при сигнал за дете, жертва на насилие или в риск от насилие.

✓ Да се фокусира вниманието на децата и учениците върху проблемите свързани с насилието и начините за справяне с него – ролеви игри, тренинги, беседи, групови и индивидуални форми на участие в международни дни и отбелязвания

✓ Да се повиши компетентността на персонала за разпознаване и адекватно реагиране в ситуации на насилие и тормоз между децата и учениците в училище.

✓ Да се оптимизира системата за охрана, наблюдение и контрол, в зависимост от потребността на училищната общност.

✓ Да се работи с родителите за включването им в дейности на класа и училището.

✓ Да се изработят и разпространят информационно-образователни материали свързани с превенция на тормоза, правата и задълженията на всеки член на училищната общност, които да са съобразени с различните възрастови групи.

✓ Да се осигурят методически материали по превенция на насилието тормоза и риска от подобни прояви.

✓ Да се осъществява и поддържа системна връзка между класните ръководители и родителите на децата и учениците, с оглед противодействие на проявите на насилие и тормоз в училище.

✓ Училищните комисии за интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, за противодействие на насилието и тормоза в училище и за ученици в риск да се самосезират в случай на ситуация в СУ „Христо Ботев“, град Карнобат, която изисква тяхната намеса.

✓ Да се действа адекватно при работа с дете или ученик, жертва или извършител на насилие.

✓ Да се предприемат последващи действия за закрила на пострадалото дете и предотвратяване на следващ инцидент.

✓ Осъществяване на връзки и обмен на информация с други учебни и детски заведения.

➤ Процедури:

• Процедура за превенция на насилието и тормоза между децата и учениците в СУ „Христо Ботев“, град Карнобат:

✓ Запознаване на педагогическия и непдагогическия персонал в СУ „Христо Ботев“, град Карнобат, учениците и техните родители с:

✚ Видовете насилие;

✚ Как да го разпознава;

✚ Кои са компетентните органи, които трябва да се уведомят при съмнение за насилие или наличие на такова, както и какви са правомощията и отговорностите на съответните институции за действие;

✚ Какви са целите и задачите на кризисната интервенция; кои са целевите групи;

✚ Какви следва да са действията за работа с детето – жертва или извършител на насилие.

✓ Проучване на проблемите на ученици, живеещи в неблагоприятна среда (семейства с криминално проявени родители, изтърпяващи присъда, злоупотребяващи с алкохол и опиати, психично - болни родители, семейства, за които има данни, че се упражнява различен вид насилие.

✓ Запознаване на педагогическия и непедагогическия персонал в СУ „Христо Ботев“, град Карнобат, учениците и техните родители с редът и начина за сигнализиране на компетентните да предприемат действия и мерки органи.

✓ Извършване на оценка на проблема чрез стандартизирани въпросници за ученици, родители и учители.

✓ Изготвяне на план за противодействие на училищния тормоз и създаване на единни училищни правила.

✓ Регламентиране на действията, които се предприемат при различни случаи на упражнено насилие:

✚ ако е от член на колектива на училището;

✚ ако е от деца и ученици;

✚ ако е от други лица.

✓ Въвеждане на дневник за регистриране на получени сигнали и възникнали случаи.

!!! Във връзка с това на видно място се поставя училищния механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в училище, както и на състава на координационния съвет, който отговаря за превенция и оказване на интервенция в случай на насилие над дете и националната телефонна линия за деца 166 111.

• **Процедура за интервенция в случай на насилието и тормоза между деца и ученици в СУ „Христо Ботев“, град Карнобат:**

✓ В случай, че член на педагогическия или непедагогическия персонал стане свидетел на насилие върху дете/ученик на територията на училището:

✚ Веднага се намесва, за да прекрати извършваното насилие.

✚ Уведомява дежурния учител, класния ръководител на учениците, педагогическия съветник и/или психолог.

✚ Вписва проявата в дневника за регистриране на случаи.

✚ Координационният съвет извършва оценка на риска и анализира ситуацията.

✚ Според извършения анализ се определя необходимостта от работа по случай.

✚ При необходимост се открива процедура за работа по случай.

✚ В случай на необходимост от действия, които са извън собствените правомощия, педагогическият съветник и/или психолог, информират директора в училище.

✚ Директорът сигнализира институциите, имащи отношение по случая.

✓ В случай, че член на педагогическия или непедагогическия персонал в СУ „Христо Ботев“, град Карнобат получи сигнал за извършено еднократно или системно насилие над дете или ученик в семейна среда или на друго място:

✚ В най-кратък срок уведомява класния ръководител, педагогическия съветник и/или психолога.

✚ Класният ръководител, педагогическият съветник и/или психологът уведомяват директора на училището.

✚ До 1 час от получаване на сигнала за извършено еднократно или системно оказване на насилие над дете или ученик или за риск от такова, директорът на училището сигнализира ОЗД при ДСП.

✚ След влизане в сила на процедурата по прилагане на Координационния механизъм за взаимодействие на институциите, директорът определя представителя на училището, който ще участва в мултидисциплинарния екип по конкретния случай.

ПРИЛОЖЕНИЯ:

1. Приложение 1: Какво представлява тормозът?
2. Приложение 2: Насоки за интервенция.
3. Приложение 3: Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответните действия.
4. Приложение 4: Кога, кой и къде може да подава сигнал за дете в риск?
5. Приложение 5: Процедура при кризисна интервенция.
6. Приложение 6: Мултидисциплинарен механизъм за взаимодействие при сигнал за дете, жертва на насилие или в риск от насилие.

КАКВО ПРЕДСТАВЛЯВА ТОРМОЗЪТ?

➤ **Дефиниция на понятието тормоз.**

Тормозът е аспект на агресивния стил, пренебрежение към правата на другите, обезценяване на причиненото страдание, което повишава риска от асоциално поведение (бягство от вкъщи, кражби, участие в банди, проблеми с полицията, употреба на алкохол и дрога).

По правило едно лице е тормозено, когато е изложено на продължителни и повтарящи се отрицателни действия от едно или повече лица. С други думи, тормоз е, когато някой постоянно и нарочно казва или причинява неприятни неща на друг, който не може да се защити сам.

• **Според определението, тормозът се характеризира със следните три обстоятелства:**

- ✓ действието е отрицателно и съзнателно;
- ✓ действието е повтарящо се и продължаващо във времето;
- ✓ участниците в действието не са равнопоставени по отношение на силите.

Отрицателно, съзнателно действие

Действието е отрицателно и съзнателно, когато едно лице умишлено упражнява физически или психически тормоз над друго лице, посредством физически контакт, думи, игнориране или по някакъв друг начин.

Тормозът се случва без явна провокация от страна на жертвата. По-скоро лицето, което упражнява тормоз поема инициативата и търси по-слаби от себе си, за да прояви агресията си. Независимо дали напълно се осъзнава силата на въздействието, лицето което упражнява тормоз във всеки случай разбира, че това което прави е неприятно за другите.

Повтарящо се и продължаващо във времето

Когато насилието се определя като повтарящо се действие, целта е да се изключат еднократни или случайни конфликти и действия. Трябва да се има предвид факта, че лицата, които имат склонност да тормозят другите са много умели в прикриването на поведението си, а тези, които са обект на тормоз често се притесняват да споделят и признаят случващото се пред възрастен, или по-лошо – нямат доверие, че споделяйки тормозът ще бъде прекратен.

Действие при което има неравнопоставеност на силите

Реалната или предполагаемата неравнопоставеност на силите има различни измерения. Такива могат да бъдат пол, възраст, физически белези, численост и т. н.

➤ Видове и форми на тормоз

Тормозът в училище обхваща широк спектър от прояви. Това е явление със сериозни размери, което оставя дълготрайни последици върху психичното здраве и поведението както на децата, които търпят насилие, така и на онези, които го извършват или наблюдават. Последиците от насилието в училището са особено тежки и продължителни.

Тормозът има различни проявления и форми. Обикновено говорим за **физически** (блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение) и **психически** (подмятане, подиграване, закачане, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на имущество, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене) тормоз, като психическият може да приеме следните форми:

- ✓ вербален тормоз (словесни изрази, които имат за цел унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с което се подчертава различие от останалите. Включва подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди);
- ✓ изолация чрез социално изключване (избягване, игнориране, изключване от дейността, одумване и разпространение на зловни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз, изолиране);
- ✓ тормоз чрез разпространяване на лъжи и слухове по адрес на жертвата;
- ✓ отнемане на пари или отнемане и повреждане на вещи;
- ✓ принуждаване към извършване на нежелани действия;
- ✓ тормоз на етническа или расова основа;
- ✓ кибер тормоз (обидни, заплашителни и подигравателни текстови съобщения по мобилен телефон, електронните средства за комуникация или в социалните мрежи, разпространяване на материали, които уронват достойнството на детето или го унижават, снимането на детето с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видеозапис в интернет или по други канали без негово съгласие, кражба на самоличност, разпространение на слухове в социалните мрежи др.);
- ✓ сексуален тормоз (всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смущаваща, враждебна, принизяваща, унижителна или обидна обстановка, включително измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н.).

Тези форми на тормоз имат **две разновидности** – пряк и непряк тормоз. Прекият тормоз включва преки атаки срещу жертвата. Физическият тормоз обикновено е пряк и се изразява в блъскане, ритане, скубане, щипане и др. Типичен пример за пряк психически тормоз е вербалният тормоз, чрез обидни и унижаващи коментари или отправянето на заплахи и принуждаването към нежелани действия. Непрекият тормоз се изразява в по-прикрити действия, при които тормозеният не винаги разбира кой е извършителят. Типичен пример за това е социалната изолация и изключването от групата, разпространението на слухове и лъжи, за да се дискредитира тормозеният и другите да не го/ я харесат.

Разпознаването на **физическото насилие** включва следните физически и поведенчески показатели:

- ✚ различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;
- ✚ неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едносрични отговори;
- ✚ безпокойство и крайности в поведението - от агресивност до пасивност;
- ✚ лоша представа за себе си - децата смятат, че са заслужили насилието;

- ✚ прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
- ✚ влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;
- ✚ влошаване на успеха от обучението и чести отсъствия от училище;
- ✚ чести отсъствия от определени часове, например физическо възпитание и спорт.

Разпознаването на **психическото насилие** включва следните физически и поведенчески показатели:

- ✚ детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;
- ✚ агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;
- ✚ внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или за нивото на развитие на детето;
- ✚ бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;
- ✚ загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;
- ✚ употреба на алкохол, медикаменти, самозанемаряване (постоянно обличане на едни същи дрехи или отказ да сресва косата

си);

- ✚ психосоматични симптоми.

Разпознаването на **сексуалното насилие** включва както изброената по-горе симптоматика, така и различни прояви на сексуализирано поведение (имитация на сексуален акт, разголване, използване на език, свързан със сексуални действия и т.н., които са нехарактерни за съответната възрастова група деца).

➤ **Фактори, които провокират жестокост в ученическата общност**

- ✓ вътреличностната агресивност на учениците, която зависи от индивидуалните им особености. Тя се обостря по време на кризата на юношеския период;
- ✓ предшестваш жизнен опит на учениците, свързан с проява на агресия и насилие или наблюдаване на подобни действия;
- ✓ непознаване на методи за ненасилствено разрешаване на конфликти;
- ✓ традиции в училищната общност, провокиращи и стимулиращи агресия и насилие;
- ✓ промяна в ценностната система, при която стойности като разбиране, емпатия и готовност за оказване на помощ са изтласкани на заден план.

➤ **Характерни черти на участниците в ситуация на тормоз – основни тенденции**

- ✓ Децата и учениците, които са подложени на тормоз могат да се разделят на две основни групи:
- ✚ пасивни или подчиняващи се тормозени, които са само тормозени;
- ✚ провокативни тормозени, които са едновременно прицел на тормоз и извършители на тормоз.

Пасивни или подчиняващи се жертви са деца и ученици, които са подложени на тормоз, но в отговор те самите не тормозят, нито предизвикват по някакъв начин тормоза. Те не приемат тормоза, а просто не реагират на него с агресия. Обикновено те са тихи, внимателни и лесно се разплакват. Те са несигурни и нямат самочувствие или имат отрицателно отношение към себе си. Ако са момчета, те често са физически различни от съучениците си и не обичат да се бият. Имат малко приятели или изобщо нямат приятели. Страхуват се да не бъдат наранени или сами да се наранят. По-лесно им е да общуват с възрастни – родители, учители – отколкото с връстниците си.

Към групата на **провокативните жертви** спадат малка част от потърпевшите на тормоза – не повече от 20%. Такива лица обикновено едновременно понасят и упражняват някаква форма на тормоз. Те изпадат в депресивни състояния, биват изключвани от групата, липсва им самочувствие и се чувстват отритнати от връстниците си. При тях има обаче и прилика с децата, които упражняват тормоз. Те се опитват да тормозят по-слабите от тях, въпреки че не са така ефективни, както чистите извършители на тормоз. Тези деца

и ученици са темпераментни и се опитват да отговорят, когато са нападани или тормозени, но обикновено без особен успех. Те са възприемани като неприятни и досадни. Някои от тях са хиперактивни и импулсивни, трудно задържат внимание и не могат да контролират емоциите си. Поради тяхното повтарящо се провокативно поведение, те обикновено не са харесвани нито от връстниците си, нито от възрастните.

✓ **Насилниците имат силна склонност към доминиране и потискане на другите, към самоутвърждаване със сила и заплаха.** Ако са момчета, те често са физически по-силни от приятелите си. Те са темпераментни, импулсивни и не се съобразяват с условия и не зачитат граници. Трудно се съобразяват с каквито и да било правила. Рядко проявяват съчувствие. Не зачитат авторитети и често са агресивни по отношение на възрастните - както към учителите, така и към родителите. Те много добре се справят с излизането от трудни ситуации. Често се приема, че зад твърдият външен вид, тормозещите всъщност са несигурни и тревожни, но изследванията рядко потвърждават това мнение. По-скоро е обратното: тормозещите по - рядко са тревожни и несигурни в себе си и в повечето случаи имат много добро самочувствие. Популярността на тормозещите сред съучениците им е много разнообразна. Някои от тях са популярни, други не са, но повечето са средно популярни. „Главният” тормозещ, обикновено има около себе си група от 2-3 приятели, които го / я подкрепят и следват и които често са участници в тормоза. Популярността на тормозещите намалява в по-горните класове, но въпреки това те никога не достигат до нивото на ниска популярност на жертвите.

➤ **Мотиви и причини за тормоза**

✓ **Опитът и изследванията показват три частично свързани мотива за тормоз:**

✚ лицата, които упражняват насилие и тормоз имат силна нужда от надмощие и власт, те обичат да се налагат и да контролират другите;

✚ тези, които упражняват насилие и тормоз изпитват задоволство от това, че причиняват болка и неприятности на другите. Отчасти това може да се дължи на семейната среда, която развива връждебното отношение у детето.

✚ децата и учениците, които упражняват тормоз, често получават материално и психологическо удовлетворение от своето поведение. Например те могат да принудят жертвите си да им дадат пари или други ценни вещи или да ги накарат да откраднат нещо за тях.

✓ **Причините за насилието са много и комплексни. Училището трудно би могло да повлияе на всички. То може успешно да намали тези фактори, които са свързани със средата в училище и които допринасят за проявата на агресия и за утвърждаване на агресивни модели на поведение чрез:**

✚ системни усилия за възпитаване у децата на социални умения и нагласи, които не допускат насилие във взаимоотношенията;

✚ подобряване на физическата среда в училище, която не съдържа предпоставка за изява на агресивното поведение, а създава условия за формиране на класа като общност;

✚ работа с нагласите към ученето, които намаляват съревнователния елемент между учениците за сметка на екипната работа и споделяне на проблеми в общността на класа, както и проектно-базирано обучение, включително и изнесени дейности, които дават отлични резултати в тази посока;

✚ следване на последователни стъпки за подкрепа и разбиране на последиците от насилието и за справяне с неприемливото поведение на децата, които не наблягат на наказанието.

➤ **Групови механизми, улесняващи тормоза**

Тормозът често е групово явление, което може да повлияе и на други деца и ученици по различен начин. Възможно е повечето ученици от даден клас да са замесени в ситуацията на тормоз. Това най-често се случва, когато под прицел е т. нар. „провокативна”

жертва. Това обяснява защо иначе положителното и приятелски настроени деца, които обикновено нямат никакви агресивни склонности, в дадени ситуации участват в тормоза. В общия случай, „движещата сила” на тормоза се състои от група от 2-3 деца, често с отрицателно настроен лидер. Много рядко децата споменават, че са тормозени от едно единствено дете.

➤ **Групови механизми, които оказват влияние върху ситуацията на тормоз**

✓ **Социално влияние**

Някои деца могат да се повлияят и да участват в тормоз, ако водачът е популярна личност, или някой, на когото те се възхищават. Тези, които могат да бъдат въввлечени, често са деца, които не са сигурни в себе си, които мислят, че така ще се утвърдят сред връстниците си.

✓ **Отслабване на естественото отхвърляне на агресивните тенденции**

Ако учителите или другите ученици се опитат да спрат тормоза, тормозещия или тормозещите, се чувстват горди от постъпката си и „победата” над жертвата. Това може да допринесе за отслабването на задръжките срещу агресивното поведение сред „неутралните” деца и може да ги накара да се включат в тормоза.

✓ **Намалено чувство за индивидуална отговорност**

Проблема се отнася до това, че човек се чувства по-малко виновен и по-малко отговорен, когато прояви насилие и тормоз, заедно с други свидетели. Всъщност в дадена ситуация, колкото повече са свидетелите, които наблюдават, толкова по-малки са шансовете някой да се намеси в опит да прекрати случващото се. По този начин иначе добри, но може би лесно влияещи се от другите деца, могат да участват от време на време в ситуации на тормоз, без особени угризения на съвестта.

✓ **Постепенни промени във възприятията на жертвата – виктимизация**

В следствие на постоянните атаки и безцеремонни коментари, жертвата постепенно започва да се възприема като безстойностна личност, която заслужава тормоза, който понася. Тормозът влияе върху самооценката. Още по-лошо е, че наблюдателите започват да мислят по същия начин. Всички тези групови механизми сработват, за да намалят чувството на вина у децата, които понякога се включват в тормоза без да участват активно в него и без да стават негови инициатори.

!!! Важно е да знаем, че в ситуация на тормоз няма „невинни”. Всеки приема една от следните шест роли, с всички последствия от това:

мъчител (агресор) – инициатор и изпълнител, който кани другите да се присъединят, лидер, който измисля нови начини за унижаване на личността;

помощник на мъчителя – помага с цел да получи одобрението на мъчителя, присъединява се към тормоза, когато вече е започнал;

подкрепящ мъчителя – винаги присъства, дори да не се намесва активно, присмива се на жертвата, окуражава мъчителя, приканва другите да се забавляват;

защитник на жертвата – опитва се да каже на другите да спрат, вика за помощ, защитава или насърчава жертвата;

страничен наблюдател – стои настрана, преструва се, че не забелязва, не взема страна и не прави нищо;

жертвата – обект на тормоза.

НАСОКИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ

➤ Разпознаване на тормоза от страна на учителя.

По-голямата част от ситуациите на тормоз могат да бъдат овладени от учителите, а някои – от самите деца. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. На първо място важно е да се разграничат случаите, в които не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между децата. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на децата, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват. Следното би могло да помогне за правилна оценка на ситуацията:

- ✓ ако децата се закачат, бутат или блъскат или си разменят шеги, като при това се смеят, разменят си ролите и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат особено внимание, то най-вероятно става дума за игра;
- ✓ ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролите не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най-вероятно става дума за тормоз;
- ✓ когато се касае просто за приятелска игра, учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават да не се наранят. Ако обаче наблюдаваното поведение може да бъде определено като тормоз е необходимо да се предприемат съответните стъпки.

➤ Прекратяване на ситуация на тормоз.

Задължение на всеки учител е да се намеси, за да прекрати ситуация на тормоз, на която е станал свидетел или за която е получил сигнал (от дете, родител или друг служител от училището):

- ✓ в случай на физически тормоз децата трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно;
- ✓ не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап. Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и детето, което е потърпевшо, особено в присъствието на детето, което е нанесло тормоза и на други деца, защото това може да урони неговото достойнство. Фокусът на интервенцията трябва да бъде насочен към децата-свидетели на тормоза, към средата, а не към участниците в ситуацията на насилие;
- ✓ когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка.

➤ Подход за възстановяване на щетата.

Подходът за възстановяване на щетата се основава на принципа, че „всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“ и включва съответните действия в тази посока. Важно е преди да се прилага подходът да бъде предварително съгласуван с цялата училищна общност, включително и с децата, и да бъде част от политиката на училището. Възстановяване на щетата е принцип, който предполага, че хората правят грешки. Грешките следва да бъдат поправени, като същевременно не се налагат наказания. Този принцип подчертава поемането на отговорност за неприемливо поведение и за позитивно решаване на проблема. Възстановяването на щетите успешно може да се прилага за материални и за нематериални щети. Подходът за възстановяване на щетите изисква време и по-задълбочен разговор с детето, което е извършило насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Поради тази причина е най-добре този подход да се приложи от класния ръководител, педагогическия съветник/училищния психолог на

детето. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не за да бъде наказан:

- ✓ Като първа стъпка класният ръководител изслушва детето. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшото дете;

- ✓ Ключов момент във възстановяването на щетата е, че класният ръководител разговаря с ученика, а ученикът сам предлага как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и ученикът, който е бил потърпевш от тормоза. Този процес се медира от ангажирания в случая класен ръководител, педагогическия съветник или училищния психолог;

- ✓ След изясняване на ситуацията и постигане на договореност, класният ръководител за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка. Класният ръководител може да потърси съдействие и от другите учители, които също да наблюдават поведението на децата и да реагират своевременно. Педагогическият съветник или училищният психолог също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава детето във взаимоотношенията му с другите деца и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост;

- ✓ При преценка, може да бъде насочено към услуги в общността.

➤ Действия при тежък инцидент или при повторна ситуация на насилие или тормоз.

При повторна ситуация на насилие или когато има случай на тежък инцидент се следват предписанията от механизма. Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия:

- ✓ При тежки инциденти се препоръчва работа в групов формат (например работа с целия клас), като кризисна интервенция е от минимум 45 минути до 1 час и 30 мин. В определени рамки – затворено пространство, в което участниците не допускат нови лица, и др. Предлага се пространство да се вентилират емоциите от преживяното и да се даде възможност за преработка. Най-подходящо е тази интервенция да бъде извършвана от училищния психолог или педагогическия съветник, а при липсата на специалист да се обърнат веднага към мобилната група или специалист от услуга в общността. Честа спонтанна реакция на възрастните е заставането на страната на „жертвата” и наказване на „насилника”. Ключово при интервенцията на възрастните е приемането на разбирането, че детето, обект на тормоз, не се нуждае от състрадание, а детето, извършител на тормоз, не се нуждае от наказание, особено което го унижава, а от разбиране и емпатия, за да може то да развие това чувство към другите. Липсата на емпатия е една от основните причини, поради която се упражнява тормоз;

- ✓ Работата с деца, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение. Важно е класният ръководител да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая, ако се касае за ситуация, за която е научил случайно) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени;

- ✓ Погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевшото дете, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстниците. При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;

- ✓ Необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;

- ✓ Детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с училищния психолог;

- ✓ Не е препоръчително да се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието, и детето, което е извършило насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици;

- ✓ Наблюдавайте детето в следващите дни, за да се уверите как се чувства и при необходимост отново разговаряйте с него;
- ✓ Необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;
- ✓ Не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на училището;
- ✓ Валидизират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;
- ✓ Насърчава се убеждение за отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая. Насърчаване за грижа спрямо тормозеното дете. При преценка детето може да бъде насочено към услуги в общността.

➤ **Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността**

Насочването на детето и неговите родители към консултация и психологическа работа следва да се осъществява от психолога, педагогическия съветник или ако няма такъв – от класния ръководител. Насочващият трябва да е запознат с услугите в общността и да даде пълна и конкретна информация на родителите за възможните услуги и програми - къде може да се консултират, колко струват консултациите, какво представляват консултациите, какъв е метода на работа и т.н. Училището има актуална информация за наличните услуги в общността, като центрове за превенция и консултативни кабинети към местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, центрове за обществена подкрепа, комплекси за социални услуги, общински съвети по наркотичните вещества, програми, предлагани от неправителствени организации и др. Важно е насочването да се направи конкретно и с грижа, за да могат родителите и детето да се възползват, а не да го приемат като мярка за наказание.

КОГА, КОЙ И КЪДЕ МОЖЕ ДА ПОДАВА СИГНАЛ ЗА ДЕТЕ В РИСК?

➤ Кога се подава сигнал за дете в риск?

Съгласно Закона за закрила на детето, чл. 7 (1) „Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане”, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи.

(2) Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна”.

➤ Кой може да подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

От страна на училището всеки един професионалист, работещ в системата на образованието, може да подаде сигнал към отдел „Закрила на детето” по местоживее на детето. Това може да бъде директор, учител, педагогически съветник, училищен психолог, възпитател, хигиенист и т.н. Сигналът може да бъде подаден от името на училището, на координационния съвет, като се описва цялата събрана информация по случая. По този начин се действа институционално и се подкрепя учителят, който е установил тормоза и риска за детето. Когато сигналът се отнася за дете в риск, сигналът ще бъде проучен от социалния работник, дори да е подаден анонимно.

В случай на подозрение за ситуация на тормоз, всеки служител в училище може да проведе консултация като се свърже с Националната телефонна линия за деца и разговаря с експерт на телефон 116 111.

➤ Къде може да се подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

Към Държавната агенция за закрила на детето функционира Национална телефонна линия за деца 116 111. Националната телефонна линия за деца предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца. Към нея при необходимост могат да се обръщат за съдействие и професионалисти. Националната телефонна линия за деца с номер 116 111 е с национално покритие, достъпна от територията на цялата страна, напълно безплатна за обаждателите се, независимо дали звънят от стационарен или мобилен телефон. Тя функционира 24 часа в денонощието.

Според Координационния механизъм, в случай че сигналът за насилие бъде приет от някой от визираните органи за закрила – получен от дирекция „Социално подпомагане”/отдел за закрила на детето, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи, съгласно чл. 7 от Закона за закрила на детето той е длъжен да уведоми за това останалите незабавно до 1 час от регистриране на сигнала,

включително по телефон и факс. Сигналът се изпраща в дирекция „Социално подпомагане” по настоящия адрес на детето.

Съгласно Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето (чл. 10, ал. 5) в случаите, отнасящи се до насилие над дете, се разглеждат и анонимни сигнали.

Съгласно Координационния механизъм във всеки един отдел „Закрила на детето” при дирекция „Социално подпомагане” началникът на отдела е на разположение, като той

определя отговорен социален работник. В отдел „Закрила на детето” определеният отговорен социален работник извършва проверката на сигнала до 24 часа от постъпване на сигнала. При проучването на сигнала социалният работник може да потърси съдействие от страна на училището – информация за детето, за взаимоотношенията му с учениците, впечатленията на учителите, т.е. информация, с която да бъде направена оценка на случая.

При проучването на сигнала и предприемането на действия се изисква работа в екип от страна на различни специалисти. От една страна, за да се направи точна оценка, а от друга, за да бъдат съгласувани действията на различните специалисти.

В случай че бъде установен риск за детето, то ще бъде отворен случай, т.е. ще бъдат предприети мерки за закрила. Ще бъде изготвен план, в който ще бъдат описани планираните мерки, като социалният работник ще следи за изпълнението на плана.

В работата с децата и техните семейства всеки професионалист има своята роля. Ролята на социалния работник е свързана с проучване на семейната среда и предприемане на мерки за закрила. В същото време той има правомощията и ангажимента да консултира родителите, да подпомогне тяхната ангажираност в работата с детето на равнище училище. Социалният работник може да консултира семейството, да насочи родителите и детето към подходящи социални услуги и консултации.

Мултидисциплинарният екип на местно равнище следва да си постави единна стратегическа цел, за постигането на която следва да изготви съвместен план за действие с разписани конкретни задачи със срок за изпълнение. Всеки един от посочените по-горе участници в мултидисциплинарния екип набелязва и предлага на останалите от екипа конкретни задачи по случая, които да изпълни, съобразно собствените си правомощия и в съответствие с нормативната уредба. Конкретните задачи за изпълнение следва да бъдат зададени така, че да може всеки участник да действа съобразно оперативната си самостоятелност, като изпълнението на конкретните дейности и задачи бъде подкрепено със съдействието на останалите участници и в същото време това да спомогне за крайния резултат – дългосрочна цел, която трябва да гарантира в най-голяма степен интереса на засегнатото дете.

Работата в екип ще даде възможност и за обратна връзка между различните специалисти, работещи с детето и неговото семейство, за успехите или трудностите при изпълнението на планираните цели.

Със Заповед № 1882 от 14.09.2018 година на директора на СУ „Христо Ботев“, град Карнобат е сформирани Координационен съвет, в състав:

Председател: Христо Георгиев Георгиев – заместник-директор по учебната дейност

Членове:

1. Северин Нихат Хаджен – педагогически съветник;
2. Жулиета Димова Трифонова - психолог;
3. Адриана Аликсиева Койчева – старши учител, класен ръководител на IV „А“ клас;
4. Фадилет Руждиева Юмер – старши учител, преподавател по математика, класен ръководител на VI „Б“ клас;
5. Никола Стоянов Петров – учител, преподавател по история и цивилизации, класен ръководител на XI „Б“ клас;
6. Владимир Ангелов Терзииванов – учител, преподавател по философия;
7. Милена Лалева Палачорова – родител на ученик в VII „А“ клас;
8. Милена Жекова Дърмонова-Георгиева – родител на ученик в VIII „А“ клас;
9. Елеонора Росенова Троева – ученичка в XI „Б“ клас;
10. Дилара Рахим Ходжа – ученичка в X „Б“ клас.

Училищният механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в СУ „Христо Ботев“ – град Карнобат е разработен в съответствие с утвърдения със Заповед № РД 09 1871 от 18.12.2015 г. на Министъра на образованието и науката Механизъм за противодействие на училищния тормоз между децата и учениците в училище, утвърден със Заповед № 1883 от 14.09.2018 г. г. на директора на СУ „Христо Ботев“ – град Карнобат.